

“AĞ TOPLUMU” VE “BİLİŞİM ÇAĞI” SARMALINDA İNTERNET BİLGİSİNİN KAOSU

Ufuk Özcan

Özet: Bu makale, “enformasyon çağı” olarak da nitelenen çağımızda internetin bilgi ve enformasyon kaynağı olarak değerini, internet bilgisinin avantaj ve dezavantajlarını, güvenilirlik ve sınırlılıklarını eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmeyi amaçlıyor. Bilgi-hegemonya-iktidar ilişkileri son zamanlarda sosyal bilimlerde oldukça revaçta olan bir konu. “Küresel ağ toplumu” koşullarında internetin ve internet aracılığıyla küresel ölçekte yayılan enformasyonun ne tür iktidar, hegemonya ve egemenlik ilişkilerine dayandığını sorgulamak da büyük önem taşıyor. Bu açıdan çözümlenmesi gereken başlıca çelişki, “enformasyon çağı”nda internet bilgisinin dezenformatik yapısıdır. Ayrıca buna bağlı bir başka sorun, çağımızda internet aracılığıyla gerçekleşen bilgi bombardımanının olağanüstü bir bilgi kirlenmesine yol açmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Enformasyon çağı, enformasyon teknolojileri, ağ toplumu, internet bilgisi, bilgi kirlenmesi

Chaos of Internet “Knowledge” in between “Network Society” and “Information Age”

Abstract: This article aims to analyze the value of the internet as a source of knowledge and information in the so-called “information age” and evaluate the advantages and disadvantages, reliability and limitations of internet knowledge from a critical point of view. In recent years, relations between knowledge, hegemony and power have been the main issues in social sciences. Today, it is important to examine the hegemonic relations between the internet and information which is spread through the internet on “global network society.” In this respect, the main contradiction which has to be analyzed is the disinforming nature of the internet knowledge in the “information age.” Another problem which is related to this is the pollution of knowledge arising from the information overload through the internet.

Keywords: Information age, information technologies, the network society, internet knowledge, the pollution of information

“İmajinasyonun bilgiden daha etkili; mitin tarihten daha güçlü olduğuna inanıyorum. Rüyaların hakikatten daha üstün olduğuna, umudun daima tecrübeye galip geldiğine, kahkahanın kederin biricik tedavisi olduğuna inanıyorum. Ve sevginin ölümden daha güçlü olduğuna inanıyorum.” The Crow filminden

G eçtiğimiz yüzyılda en fazla rağbet görmüş -ölçü, satış rakamları- The Crow adlı siyah-beyaz çizgi romandan uyarlanmış aynı adlı filmde alın-tiladığımız yukarıdaki sözler bir bakıma günümüzde egemen hale gelmiş bir

eğilimi ifade ediyor. Saf bilginin, özelde bilimin insanın dış dünyaya dair algısını sınırlandırıp çarpıklaştıran doğasına dikkat çeken -onu imtiyazlı yerinden alacağı ederek kuşkulu hale getiren-, buna karşılık aşırı öznelliğe, tahayyül ve görselliğe, ironi ve eğlence unsuruna alabildiğine yer açan bu ifade, pozitivist paradigmanın çöküşüyle ilişkilendirilebilir. Aynı zamanda bu eğilim, internette ve sair medyada dolaşan imgeyle/ reklamlarla bütünleşmiş enformasyonun dizginsiz yayılımı sonucunda bilimsel bilginin gözden düşüşü ile doğrudan bağlantılı. Medyalarla kuşatıldığımız bu dünyada bilgi ve değerler alanı rölatifliğe mahkum. Ayrıca internet bu açıdan, yaydığı enformasyonun bolluğu, parçalılığı, kolay paylaşırlılığı ve aşırı araçsallığı nedeniyle zihni yoran, bilgilenme önünde engel oluşturan bir araç. Bu, ele alacağımız sorunun bir yönü. Bir başka sorun ise, internetin topluma, evrene, kendimize ilişkin bilgimizi ne ölçüde artırıp geliştirdiği, insanlığın özgürleşmesi yolunda ne ölçüde elverişli imkanlar sunduğu noktasında düşümleniyor.

Bilginin iktidar/ egemenlik/ hegemonya ilişkilerine bağlı olduğu savı bugün artık akademik/bilgi üreticisi çevrelerin dışında da genel geçer kabul gören bir görüş. Aynı durum, eğer bilgi ile enformasyon arasındaki farkı ve örtüşmeyi gözetecek olursak,¹ internet bilgisi için de söz konusu. Başka deyişle edinilen ya da maruz kalınan enformel bilginin bağımlılık ve maduniyet ilişkileriyle birlikte düşünülmesi zorunluluğu var. Hatta, bilginin üretim, yeniden-üretim ve dolaşım süreçleri tezahür ve sonuçları itibarıyla salt zihinsel-düşünsel bağlamlar içinde değil, yaşamsal, maddi, bedensel düzlemlerde de varlık bulup etkili olmakta. Foucaultcu iktidar analizinde başat bir yer tutan bu iddia boşluk tanımıyor; sosyal ilişkilerin bütün örüntülerini kapsıyor. Bu da, özerk ve özgürleştirici bilgi imkanlarının kısıtlılığını aşma çabasına yönelen zihinsel arayışları boğan, daha doğrusu etkisiz ve anlamsız kılan bir etki yaratıyor. Buna karşılık, iktidar/ egemenlik/ hegemonya pozisyonlarına karşı muhalif bilinç ve duruşun inşasında görece özerk bilgi alanlarını ve araçlarını araştırmaktan vazgeçmemek gerekiyor. Elbette sanal dünyanın bu amaca uygunluğu problemini de masaya yatırarak.

Aslında bugünün dünyasında internetin yaygınlaşmasını mikro iktidar ilişkileri bakış açısının ötesinde, makro düzeyde, Batı egemenliğinin aldığı yeni biçimle bağlantılı değerlendirmek daha yerinde olur. Meseleyi bu yönde ele almamıza izin veren birçok gösterge bulunabilir. Teknolojinin gelişimi ile tarihsel kronolojinin örtüşen yönleri var. 1990'ların başlarında SSCB'nin hav-

¹ Batı dillerinde bu iki kavramı karşılayan iki ayrı terim var (knowledge ve information) ve aslında bunlar birbirlerinden oldukça farklı anlam yüküne sahiptirler.

lu atması sonucu Batı'nın Soğuk Savaş polarizasyonundan çıkarak bütünleşmesi, Fransız Devrimi'nden tam iki yüz yıl sonra Batı egemenliğinin tekleşerek yeni bir stabil yapıya kavuşmasına yol açtı. Yine aynı dönemde, Körfez Savaşı'nı müteakip, ABD'den "küreselleşme" çığırını yükseldi. Siyasal nitelikteki bir dizi paralel gelişme (çözülen Varşova Paktı ülkelerinin de katılımıyla Avrupa'nın bütünleşmesi, "ideolojilerin iflası" vb.) ile birlikte düşünüldüğünde, Batı lehine olgunlaşan konjonktür ile internet teknolojisinin küresel çapta yayılması arasındaki bağı fark etmemek zor değildir. Başka deyişle internet teknolojisi, II. Dünya Savaşı yıllarında daha hızlı ve etkin askeri muhabere amacıyla geliştirilmesine, özel ve lokal bir kullanım alanına sahip olmasına karşılık, ABD tarafından Batı dünya egemenliğini pekiştirmek amacına yönelik bir aygıt olarak geliştirilerek küreselleştirilmiş ve evlerimize, hatta ceplerimize kadar girmiştir. Küreselleşmenin pozitif söylemi interneti yeni küresel toplumun ("*ağ toplumu*") ve yeni bir çağın ("*bilgi/enformasyon çağı*") mucizevi simgesine dönüştürecektir. Buna göre, internet, modernizmin farklı uluslar arasında koyduğu katı sınırları delecek; değerlerin, inançların ve fikirlerin serbest dolaşımına/paylaşımına olanak tanıyacak ve böylece kültürler arası melezleşmeye yol açarak insanları içe kapanmaya ve belirli bir siyasi blok içinde tavır almaya zorlayan ideolojilerin sert kabuğunu kıracaktı vb. Liste uzatılabilir, ama ezcümle: İnternet, barışçı ve özgürleştirici bir araç olarak küreselleşmenin amaçlarına hizmet edecekti. Küreselleşme, ulus-devletlerin egemenliğinin ve ulusal iradeyi temsil etme yetkisinin altını oymaya, bağımsız devletlerin içişlerine karışmama ilkesi uyarınca onların kendi ulusal sınırları içinde uyguladıkları keyfi yönetime ve istismara son verecek, ulusal gümrük duvarlarının çökmesine, sermaye hareketlerinin serbestleşmesine, sermaye ve işgücünün serbest dolaşımına, ulus-aşırı seyahatlere vb. izin verecekti. Bu gelişmeler er veya geç otoriter rejimlerin kabuğunun çatlamasına yol açacak, özgürleşme sağlayacaktı. Aynı zamanda, internet vasıtasıyla gerçekleşecek enformasyon, bilgi ve kültür transferi de ulusal çeperin ötesine taşacak, olağanüstü hızlanıp kolaylaşacaktı. İnternetin sağladığı sanal ortamda serbestçe akacak olan enformasyon/ bilgi artık ulus, ulus-devlet, sınıf, etnisite, din gibi aidiyetlerin getirdiği yasaklamaların hiçbirini tanımayacak, bütün duvarları delip geçecekti. İnsanlığa daha şeffaf ve özgür bir dünya vaat ediliyordu. Bütün bu olumlu savlarda kuşkuya kapılmamızı gerektiren bir şeyler yok mu? Ağ toplumu vasıtasıyla insanın dünya, toplum ve kendisi hakkında bilgilenmesi önündeki her türlü baskının kalkmış olduğu görüşünü öyle kolayca kabullenebilecek miyiz? Son yirmi yıl içinde internet kullanıcısı sayısındaki olağanüstü artışa, ülkelerin en ücra köşelerindeki ilkokullarda bile bilgisayarlı eğitimin başlamasına rağmen yeryüzünde cehaletin kökünün kazındığını, insanların daha ileri bir eğitim, bilgi ve kültür seviyesine ulaştıklarını söy-

leyebilir miyiz? “Bilgi/enformasyon çağı” efsanesinin kırılma noktaları nelerdir? Bunlar belki de sorulması gereken ilk sorulardır. Günümüzde “enformasyon devrimi”ne atfedilen aşırı önem, bir zamanlar endüstri devrimine atfedilen önemle boy ölçüşecek bir mahiyet kazanmış durumdadır. Enformasyonel ağların bütün yerküreyi sarması, enformasyon akışındaki hız ve içerikçe büyüme vb. olgulardan hareketle, enformasyonel teknolojinin ve ilişkilerin “yeni toplum”un merkezinde yer aldığı ve toplumun bütün kurumlarını ve ilişki biçimlerini dönüştürdüğü iddia edilmektedir. Manuel Castells’in çalışmaları bu abartılı inancı doğrulayan argümanlar getirmekte ve olumlu bir manzara arz etmeye çalışmaktadır.

XIX ve XX. yüzyıllarda idealize edilen (ve modernite ile özdeşleştirilen) endüstri toplumunun simge-birimi fabrikaydı. Endüstri toplumu ve modern ulus-devlet pratik amaçlar doğrultusunda gelişkin ve yaygın bir okul sistemine, kitle-iletişimine (basın, radyo-TV) ve beyin yıkama/ propaganda etkinliğine gereksinim duymuştu. Günümüzde ise, bunlara ek olarak “post-endüstriyel toplum”un kültürel simgesi olarak bilgisayar ve internet bütün bunların yerini almış görünüyor. Bu gelişmeye bağlı olarak üretim fetişizmi/kültürü yerini tüketim ve eğlence fetişizmine/ kültürüne bırakmıştır. Ancak bütün bu çarpıcı “değişim” vurgusuna rağmen, bugün kapitalizmin özünde neyin değiştiği sorgulanmalıdır. Tekniğin, mekânın, öncü aktörlerin, kültürün değişmesi vb. köklü ve olumlu yönde bir toplumsal değişimin ne ölçüde belirtisi olabilir? Ayrıca yeni teknolojik gelişmelere bağlı olarak öne sürülen “uzay çağı”, “atom çağı”, “gen çağı” vb. belirlemeler, başlangıçta yarattığı onca heyecana rağmen, kısa bir süre sonra çekiciliğini yitirmiştir. Bu adlandırmalar nötr ve masumane olmaktan uzaktır. Aya ilk kez insanın ayak basması (“insanlık için dev bir adım!”) ile Batılı süper güçler arasındaki silahlanma ve egemenlik yarışı arasındaki bağı kavramak pek de zor olmasa gerek. “Uzay çağı”nın ABD-SSCB kutuplaşmasına, “atom çağı”nın 1945’te Japonya’da patlatılan iki atom bombasına ve iki süper güç arasındaki nükleer dehşet dengesine, gen teknolojisindeki atılımların ise hayvan ve bitkilerin genetiğinin değiştirilmesine yol açtığı, yeni tıbbi riskler yarattığı ve bütün bunların aslında hiç de olumlu anlamlar içermediği bugün herkesçe bilinmektedir. O halde “ağ toplumu mucizesi”nin ne anlama geldiğini, insanlığa nasıl bir bedel ödeceğini de sorgulamak durumundayız. Özellikle “bilgi/bilişim çağı” kavramı zihinde ciddi bir karmaşa yaratmaktadır. Modernizmin “hayatta en hakiki mürşit” olarak görüp gösterdiği bilimin, bilimle mücehhez kitle eğitiminin ve yüksek değerlerin/kültürün gözden düşürüldüğü; buna karşılık ancak Batı Ortaçağı ile boy ölçüşecek derecede batılın, hurafenin, cehaletin egemen olduğu, pornografinin, eğlence ve tüketimin vb. revaç bulduğu bir çağda yaşamamıza karşılık, XXI. yüzyılın oldukça gösterişli başlıklarla “bilgi/bilişim çağı”, “enformas-

yon çağı" olarak nitelenmesinde bir tuhafılık olsa gerek. Üniversite ve bilim gözden düşerken "bilim çağı" nitelmesi anlamsız hale gelmiştir. Aksine, Batı'nın Bilim Devriminin ve Aydınlanma çılgırının ayaklar altına alınması noktasında bir görüş birliği söz konusudur.

Son dönemde "bilgi" ve enformasyonun bu denli vurgulanmasının bir anlamı var. Dünyada 1990'lardan bugüne gelişen süreç, "ideolojiler çağı"nın, başka deyişle Marksizm benzeri çatışmacı görüşlerin ve ütopyacılığın sonu olarak belirlendiğinde bu boşluğu doldurmak gerekecekti: "Bilgi Çağı"nın başlangıcı... Yaklaşık son otuz yıldır Marksizmin entelektüel planda gerilemesine karşılık "ideolojilerin sonu"na gelinmiş olduğu görüşü aslında büyük bir handicap içeriyor. Çünkü ütopyacı/çatışmacı, değişimi temsil eden dünya görüşünün sahneden çekilmesine veya büyük ölçüde zafiyet göstermesine karşılık, teslimiyetçi neo-liberal ideolojinin tek yönlü, rakipsiz egemenliği söz konusu. Yaşadığımız dünyanın kaosunu anlamak için bu durumu gözden uzak tutmamak gerekiyor.

Postmodern kültürün hem bir türevi hem de belirleyici bir hayat alanı olarak internetin gösterilmesi tesadüf değildir. Bugün Batı birçok alanda olduğu gibi enformasyon/bilgi üretimi ve iletişim teknolojisi alanında da merkezi ve yayıcı bir pozisyonadadır; bir çekim gücü oluşturarak dünya üzerindeki egemenliğini sürdürmeye çalışmaktadır. Batı'nın XX. yüzyılda toplumlar arası ilişkileri denetlemekte basın-yayın kuruluşları ve kitle-iletişim araçları gibi hegemonik aygıtlara da başvurarak sürdürdüğü dünya egemenliği, internetin devreye girmesiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Enformasyonun/bilginin merkezi ve yayıcısı olmanın avantajlarından yararlanan Batı, böylece toplumlar arası ilişkilere yön vermekte olduğu kadar, dünya pazarlarına sunduğu yeni bilgi ve iletişim teknolojileriyle yeni ve oldukça kârlı bir kapitalist sektör (medya) yaratmakta da aşama kaydetmiş durumdadır.² Günümüzde Batı, geçmişte dünyayı denetlemekte kullandığı geleneksel yöntemlerin (sömürge oluşturmak, sermaye ihracına yönelmek veya hammadde ve işgücü sömürüsü gibi) dışında yeni yöntemlere başvurmaktadır. Doğrudan işgal yönteminden vazgeçmemiştir; bununla birlikte medya aracılığıyla başta ordu ve siyaset kurumunu hedefleyen psikolojik savaş, itibarsızlaştırma; kamuoyuna yönelik olarak ise dezenformasyon, yönlendirme, beyin yıkama, korku salma gibi faaliyetler içindedir. Batı'nın dünyayı denetlemekte geleneksel olarak başvurduğu askeri, ekonomik ve siyasi güçler üçlüsüne yeni bir halka daha eklenmiştir: İnternet

² Medyaların bir tür sanayi sektörüne dönüştüğü hakkında bkz. N.T. Desmoulin, Medya Ekonomisi, İstanbul, 1993.

medyası tarafından güdümlü bir biçimde yönetilen enformasyon bombardımanının sınır tanımaz gücü. Bu yeni güç kaynağı, Batı'nın doğrudan fiziki şiddet yöntemleriyle (asker sevkiyatı, işgal, kitlesel imha vs.) gerçekleştiremeyeceği yayılcı hedeflerini merkezi bir siyaset eşliğinde, dünya ölçeğinde uygulayabilme olanağı vermektedir. Daha önceden Batı, kendi egemenliğinin sürekliliği için geliştirdiği telkin ve propaganda araçlarına (kitle-iletişimi alanına) büyük harcamalar yaparken, medya ve internetin yaygınlaşmasıyla dünya üzerindeki hegemonyasını daha ucuza mal etmekle yetinmemiş, ayrıca bu yeni ortamı da para kazanma aracına dönüştürmüştür. Bu anlamda küresel çapta en kârlı ve büyük şirketlerin medya alanında çıkmış olmasına şaşmamak lazım. Yakın bir geçmişte medyanın ordu, siyaset ve ekonomi üçlüsünden sonra gelen "dördüncü güç" olarak önemli bir işlev gördüğü öne sürülmekteydi. Bugünse medyanın gücünün siyaset kurumuyla uyumlu ve eşgüdümlü bir hale geldiğini gözlemlemek mümkündür. Günümüz toplumlarının "enformasyonel toplum" niteliğini kazandığından söz edilmektedir. Endüstri devriminde olduğu gibi "enformasyon devrimi"nde de öncülük Batı'dadır. Ve Batı kendi bilgisini ve bilgi kaynaklarını dünyaya açmak ve yaymakla, dünyanın toplumlar arası düzeyde eşit olanaklara sahip bir dengeye, globalleşmeye doğru gittiği ve yeryüzündeki imkanları paylaştığı imgesini vermektedir. Batı için, kendi güdümünde yönlendirilmiş bilgiyi dünyaya yaymak elbette bir sakınca yaratmamaktadır. Başka deyişle Batı'nın üstünlüğünün paylaşılması hiçbir biçimde söz konusu değilken (tam tersine toplumlar arası güç dengesizliği giderek artmaktadır) paylaşılan enformasyonun değeri kuşku uyandırmaktadır. Bundan dolayı Batı'nın kendi işe yarar bilgilerini internet çöplüğünde dünya toplumlarıyla paylaşabileceğini ummak fazla hayalcilik olur.

"Bilgi/enformasyon çağı" olarak nitelendirilen günümüzde önemli bir bilgi paylaşım ve iletişim aracı olarak internetin kullanımının avantaj ve kolaylıkları yanında yol açtığı birtakım sorunlar da bulunuyor. En başta da, internetin yaygınlaşmasıyla birlikte bilginin ulus-devletlerin tekel ve denetiminden önemli ölçüde çıkmaya yüz tutması gelmektedir. Herhangi bir modern iletişim aygıtında dijital kaydı bulunan resmi veya kişisel her türlü bilgiye istenmeyen birtakım güç odakları tarafından rahatlıkla ulaşılabilir. Ağlar arası ağ anlamına gelen internette dolaşan bilgiler belirli merkezlerin denetiminde temerküz edilebilir niteliktedir. ABD merkezli olan bu dolaşım ve temerküz sisteminde hemen her türlü bilgi özel kişi ve kurumların eline geçebilmektedir. Çok gizli devlet yazışmalarının yer aldığı bu belgelerin açıklanmasıyla dünya dengeleri alt üst olabilmektedir. En son wikileaks olayında da görüldüğü üzere, resmi sıfatı bulunmayan güçler devletlerin gizli bilgilerine sızarak belirli ülkelerde siyasal karışıklıkların yolunu açabiliyorlar. Yine son dö-

nemde Türkiye’de yürütülen toplu siyasal yargılamalar sırasında isnat edilen suçların bilgisayar ve internet aracılığıyla işlendiği öne sürülüyor. Bu olaylar, internetin siyasal gündemin oluşmasında da etkili bir araç olduğunu gösteriyor. Öte yandan internet devlet bilgisini de türlü riskler altına sokuyor. Askerlikten eğitime, yargıdan sağlığa kadar bütün kurumlarda e-devlet adı altında internet kullanımının zorunlu hale gelmesi, ulusal bilgileri dünya egemen güçlerinin kontrolüne ve suiistimaline açık hale getiriyor.

Konunun en başta belli sorunlar etrafında ele alınmasında yarar var: İnternette bilgi kirliliği, bilginin güvenilirliği, denetimi ve piyasalaşması. Bilişte belirsizliğe, kirliliğe yol açan şey, bilginin çok çeşitli kanallardan akması değil. Asıl önemlisi, bu aktarım sırasında birçok şeyin iç içe geçmesi. Enformasyon, dezenformasyon, bilgi, malumat, istihbarat, haber, düzmece istatistikler, yorum, imge, reklam, görsellik, eğlence unsuru.. Bütün bunlar iç içe geçebiliyor. Kitap bilgisinin saflığı ve okuru onun karşısında özgür bırakan niteliği internette yok. İnternetin renkli ikonik dünyasında insan bilinci parçalanıyor, kavrama yeteneği sabote oluyor. İmge, bilince galip geliyor. İnsanın hür düşünme, sebepler ile sonuçlar arasında bağlantı kurarak kavrama olanağı sarsılıyor. Birey, kendisinin üretilmesine pek az katkıda bulunduğu veri bombardımanı karşısında etkisiz ve pasif kalıyor. Bilginin sanal ortamlarda üretilip yine sanal gruplar içerisinde paylaşılmasının bir handikapı da gündelik tüketim (paylaş ve unut) mantığını yansıtıyor oluşu. Hazır bir şekilde bulunan, vasat ve genel geçer bilgileri paylaşımına sunmaktan bilgi üretimine katkıda bulunmaya fırsat kalmıyor. İnternetteki tartışma platformlarında boy gösteren fikir beyan edicileri kitap okumaktan kaçınıyorlar. Kolaycı ve ezberci öğrencilerin ödevlerini en kestirme biçimde yaparak kurtulma yolu, internete bağlanmak. Bu yeni tekniğe “*edutainment*” (eğlenerek öğrenme) adını veriyorlar. Enformasyon ile eğlencenin (entertainment) bileşimi ise “*enfortainment*” denen tuhaf kavramı doğuruyor. Sonuçta, internette her türlü bilgi var ve şekilsiz, muazzam bir yığın olarak önümüzde duruyor. Bu bilgilerin sürekli güncellenmesi, internetin bir hafızasının olmadığı anlamına da geliyor. Bilginin kağıda yazıldığı gibi durmaması bilinci de bulanıklaştırıyor. Kitapla kıyaslanıldığında, internet aracılığıyla bir dünya görüşü oluşturmanın önünde ciddi engeller olduğu bir gerçek. Belki de bundan dolayı, bilgi açıklarını internetle kapatmaya çalışan yeni kuşağın dünya ve toplum olayları hakkında eski kuşaktan daha bilinçli oldukları söylenemez. Dijital kitaplara da ulaşma olanağı tanınmasına rağmen internet, kitabın yerini tamamen dolduramaz. Bireyin kaotik internet dünyasının yaydığı veri bombardımanı karşısında aciz, pasif ve sadece alıcı konumdan çıkması, bilginin üretilmesine özgür ve yaratıcı süreçlerle katılmasıyla mümkün olabilir. İnternet henüz bilgi ve iletişim alanında tekel haline gelmemiştir. Gazete, televizyon,

sinema vb. internet dışında varlığını sürdürmektedir. Ancak yakın bir gelecekte internetin en yaygın ve öncelikli bilgi/iletişim kaynağı haline geleceği ve bu alanda küresel ve ulusal çapta denetimin daha da sıkılaşacağı yolunda belirtiler var. Asıl büyük sorunların o zaman ortaya çıkacağını söyleyebiliriz.

İşte bu ve benzeri birçok sorun internetin “özgürleşim” savını ciddi biçimde sorgulamayı gerektiriyor. İnsan, doğrudan karşılaştığı, çözüm bulmadığı veya çözüm arayışı sürecinde yaşadığı deneyimleri sonucu bilgi edinir. Bilgi edinmenin en eski ve sağlıklı yolu budur. En azından internet öncesi çağlarda bilginin edinilme tarzı bu yollaydı. Ancak içinde yaşadığımız dünya insanlığın geçmiş deneyimlerinin, değerlerinin üzerinde yükselse bile bu deneyim ve değerleri hiçe sayma noktasına doğru gidiyor. Geçmişin, geleneğin ve modernizmin aşırı istismarına dayanan postmodern çağ, yeni bilişim teknolojilerinin de yardımıyla insan ilişkilerini olumsuz yönde dönüştürüyor.

Getirdiği bütün bu risklere karşılık yeni bilişim teknolojilerinin sunduğu olanaklar da yok değil. İddia büyük: Küreselleşmenin yarattığı yeni dünya düzeninde sınırlar ortadan kalkmış, bilgi ve iletişim teknolojileri ile ulusal sınırlar aşılmış ve bilgi tüm dünyada hızla dolaşır hale gelmiştir. Dünya artık bilginin çok hızlı ve küresel bir ağ vasıtasıyla tüm dünyaya ulaştığı bir bilgi düzeni ile karşı karşıyadır. Meydana gelen bu yeni dünya için Marshall Mc Luhan'ın “*global köy*” tanımlaması kullanılmaktadır. Bu tanımlama ile küreselleşen dünyada iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile sınırların bir anlamda ortadan kalkması, dünyanın herkesin her şeyi aynı anda öğrendiği bir köy haline gelmekte olduğu anlatılmaktadır. İnternetin, çağımızda küreselleşme sürecine katkıda bulunan en önemli unsur olarak kabul edildiğini söylemek yanlış olmaz. Eğlenceden alışverişe, iletişimden bankacılığa, her türlü ihtiyacı karşılamanın yanı sıra; dil, din, yaş, cinsiyet, kültür, zaman ve mekân kavramları ile sınırlandırılmayacak kadar geniş çaplı ve özgür bir iletişim, bilgi paylaşımı ve etkileşim alanı olduğu kabul edilmektedir. Merkezi bir enformatik yayıcıya sahip olmayıp, iletişimde ve bilginin yayılımında devlet tekeline kıran çok-merkezli bir katılıma, hiyerarşik olmayan esnek bir yapıya ve birey öznelliğinin serbest dışavurumuna/paylaşımına izin veren niteliği savından hareketle internetin dış-belirlenimsiz bir evren olduğu iddia edilmektedir. Başka deyişle internetin, iletişimsel eylemin kendi anlam evreninin kendiliğinden oluştuğu demokratik ve çoğulcu bir alan olduğu varsayılmaktadır.³ İnternetin oldukça kısa bir sürede dünya çapında yaygınlık kazanma-

³ Franco Berardi, “Technology & Knowledge in a Universe of Indetermination”, SubStance, Vol. 36, no. 1, 2007, s. 64.

sı ve toplumların hayatına girmesiyle kültürler arası iletişim ve bilgi aktarımı oldukça pratikleşmiştir. İnternette dolaşan bilginin başlıca özelliği, her türden bilginin serbest dolaşımıdır: Vahiy bilgisi, efsane bilgisi, teknik bilgi ve öznel bilgilerin yanı sıra pür akademik bilgi de dolaşımdadır. Bu bilgiler, kendi türlerine göre sayısız üslupla paylaşılmaktadır. Kişisel mesajlar, imge ve semboller, ürünlerle ilgili reklam/tanıtım amaçlı bilgiler, kamusal alana dair haber ve yorumlar bir çevrim oluşturmaktadır. İnternet, devletlerin, şirketlerin, kurumların, giderek bireylerin zorunlu bir parçası haline gelmiştir. İletişimden öte günlük ihtiyaçların giderildiği ve çözüm bulunduğu bir alandır. Bu da küresel gücün egemenliğinin her aşamada hissedilmesi anlamına geliyor. E-devlet kayıtlarına erişim, alışveriş, bankacılık vb. amaçlarla kullanılması yaygınlaşan internet aynı zamanda bilgisayar, cep telefonu vb. aygıtların hayatımızın her alanına girmesini beraberinde getiriyor. İnternetin bir başka boyutu da, çağımıza damgasını vuran savaşlar, terör ve ayaklanmalar, deprem gibi felaketler, finans gelişmeler vb. konularda haberlerin bütün dünyaya anında yayılmasını sağlamasıdır. Bu tür olaylara ilişkin enformasyon akışının bireysel kullanıcıların aşırı öznel veya abartılı yorumlarıyla birlikte yayılım göstermesi, bu iletişim biçiminin genellikle resmi çevrelerce doğrulanmayan karakterinin başlıca nedenidir. Kuşkusuz resmi açıklama/bilgi her durumda sağlam ve güvenilir bilgi değildir. Bazı durumlarda, sözgelisi 11 Eylül olaylarının perde arkasını yansıtan sorgulayıcı açıklamalar resmi olarak bugüne kadar doğrulanmamıştır. Haber, bilgi ve enformasyonun kısa sürede efsanevi boyutlar kazanmasından dolayı, bu durum internette yayılan hemen her tür enformasyonu, en azından dünyadaki yeni gelişmelere ilişkin verileri güvenilmez kılmaktadır.

İnternet insan yaşamında sağladığı kolaylıklar ve eğlence alanının dışında günlük hayatta edindiğimiz bilgilerin önemli bir kısmının kaynağı, yayım alanı ve biçimlendiricisi konumundadır. Bu teknoloji ayrıca; bilginin saklanabilmesi, biriktirilebilmesi, değiştirilebilmesi, yeniden ulaşılabilmesi ve paylaşılabilmesi için uygun bir ortam ve araçlar sunmaktadır. Geleneksel medya veya diğer iletişim araçlarına göre daha hızlı ve etkili bir bilgi paylaşımını mümkün kılan internet teknolojisinin yaygınlaşmasının gündelik hayatta ve bilgi paylaşımında birçok faydalı yönü olsa da, bu hızlı değişimlerin insan yaşamını zorlaştıran, hatta riske sokan yönleri olduğunu da belirtmek gerekir.

Kolay erişim ve gelişmiş iletişim ağları dolayısıyla her gün ciddi boyutta artan bilgi bir yığın haline gelmiştir. İnternet, gerekli-gereksiz, işe yarayamaz bilgilerin bir araya geldiği büyük bir çöplüğe benzemektedir. Bütün bu bilgileri eleyip gerçekten gerekli olan verilere ulaşabilme sorununu da ortaya çıkarmış oldu. Günümüzde adeta bir bilgi patlaması ile karşı kar-

şıyayız. Kitap, dergi, gazete, radyo ve televizyonların yanı sıra, internet sayesinde bugün istediğimizden de fazla bilgiye ulaşabiliyoruz. Arama motorları, gazeteler, bloglar, forumlar, e-posta, facebook, twitter gibi sosyal paylaşım siteleri, sözlükler, ihtiyaç duyduğumuzdan veya hazmedebileceğimizden çok daha fazla bilgi ile karşılaşmamıza yol açıyor. Hızla artan bilgi hem büyük bir olanak hem de çeşitli riskler içeren bir durumdur. Çünkü bu bilgilerle ne yapacağımız ve hangi bilgiye ne kadar değer vereceğimiz önemli bir sorun oluşturmaktadır. Bütün bu bilgi bombardımanı içinde kaybolmadan, yanlış yollara sapmadan hedefe ulaşmak ve bu bilgilerden verimli, sağlıklı bir şekilde yararlanabilmek önem taşımaktadır. İnternet arama motorlarını kullanarak herhangi bir konu hakkında araştırma yapmak istediğimizde ulaştığımız bilgilerin güvenilirliği bir yana, bu bilgilerin parça bölüklüğü ("*demo*" bilgi) ve kaynağının belirsizliği de ayrı bir sorun oluşturmaktadır. Bu durum bilginin değeri ve geçerliliği sorununu ortaya çıkarmakta; bilgileri doğru değerlendirmek, gereksiz/ yararsız olanları elemek ve amaca uygun analiz etmek gerekmektedir. Bu analiz etme ve seçme süreci ise büyük zaman kaybına yol açmaktadır.

Bugün postmodernizmin Aydınlanmacı akla olan güveni sarstığı, akıl dışılığı kışkırttığı bir dünyada yaşıyoruz. Postmodernizm, modern bilimin, felsefenin, teolojinin, ideolojilerin vb. empoze ettiği "*kesin*" bilgidен ve "*büyük anlatı*"dan kaçınıldığı bir dönemde yaşıyoruz. Buna paralel olarak Batı'nın son üç yüz yıl boyunca dünyaya yaymak istediği evrensel, tümel, tekçi (monist), nesnel, kesinlikçi bilgi anlayışı da sarsılmıştır. Bunun yerine tikel, tekil, çoğulcu (pluralist), rölatif bilgi geçmiştir. Batı, bir zamanlar beslediği ve sarsılmaz bir inanç beslediği doğrularını yitirmiş görünmektedir. Ve dünyaya önerebileceği, evrensel olarak geçerli mantıklı bir çözüm bulunmamaktadır. Bu durum, dünya üzerinde birbirinden olağanüstü farklı tercihlerin boy göstermesine, çatışma risklerinin artmasına, bir belirsizlik ve kaosa yol açmaktadır. İnternette yayılan enformasyonu/bilgiyi de bu çerçevede değerlendirmek anlamlı olacaktır. Çünkü her yeni teknoloji içinde geliştiği toplumsal sistemin ihtiyaçları tarafından belirlenir. Bir bakıma internet ve diğer bilişim teknolojileri de mevcut egemen sistemin işleyiş mantığını yansıtırlar. İnternette stratejik değer taşıyan bilgilere ulaşılmazlık, eğitici- öğretici yayınların azlığı veya sermayeleşmesi, eğlence yönü ağır basan yayınların öne çıkması, evrensel değerlerin alaya alınması, değersizliğin özendirilmesi, kakofoni, tüketime yönelik aşırı teşvik ve telkin, avamilik, değerlerde yüzeyselleşme, skandal bilgiler, bilgi/haber/yorumda fanatizm boyutuna varan tarafgirlik, bilginin çoklu kaynaklardan sunulmasına rağmen özgürleşme sağlamaması, bilginin tüketime hazır bilgi haline dönüşmesi, doğrulanamaması ve sorgulanamaması vb. sorunlar egemen sistemden kaynaklanan sorunlardır.

Yüzlerce yıl önce bilginin doğruluğu sorununu Aydınlanma filozofu Francis Bacon teşhis etmiştir. Bacon, toplumda doğru ve nesnel bilgi edinilmesini zorlaştıran etkenleri idol (put) kavramıyla ifade etmektedir. Tasnif ve tespit ettiği idoller arasından *"tiyatro idoli"*, insanların eski veya yaygın olarak benimsenen düşünceleri doğru sayma eğilimini taşıdıkları inancını yansıtmaktadır. İnternet üzerinden edinilen bilginin sorgulanmadan kabulünde de benzer bir durum söz konusudur. Popüler olan makbul ve geçerli sayılmaktadır; başka deyişle *"bütün sinekler yanılıyor olamaz."* Bir insanın ne düşündüğü, nasıl yaşadığı, hangi değerlere bağlı olduğundan ziyade twitterda yazdığı birkaç satır önemsenmektedir. Bu durumun bilimin ve seçkin kültürün gözden düşüşüyle, popüler ve avami kültürün kışkırtılmasıyla ilgisi vardır. Böylece bir bilginin, değerlerin veya sözün toplumda gördüğü yaygın itibar doğru ve sağlam olanın gölgelenmesi sonucunu doğurmaktadır. Gerçeğin bulanıklaştığı, yitip gittiği bu dünyada bilgi de, değerler de çok çabuk tüketilmeye ve aşınmaya maruz kalacaktır. Ayrıca, çok sayıda internet sitesinin kaynağı belirsiz veya yalan-yanlış haber yayması kamuoyunda çeşitli yorumlara, korku ve paniğe yol açmaktadır. Kaynağı belli haberlerin bir süzgeçten geçirilmeden paylaşılması bile benzer bir manipülatif etkiyi doğurmaktadır. Bu türden bilgileri sistemli bir biçimde erişime sunarak kamuoyu üzerinde hegemonya kurmaya çalışan güç odakları vardır. Kaynağı belirsiz olsa da paylaşılan bir enformasyon, insanların akıllarında soru işareti doğurarak algılarının farklı yönlere çekilebilmesini, gündemlerinin değişebilmesini de sağlayabilmektedir. Bunun yanı sıra, çok yönlü bilgi akışının bozulması ve dezenformasyon da söz konusudur. Aynı olay / konu hakkında birbirinden farklı ve tutarsız bilginin sunulması bilgi kaosu doğurmakta, doğru bilginin de bu karmaşada kaybolmasına yol açabilmektedir. Bu kaosun yaşanmaması için internet kullanımını yanında geleneksel bilgi kaynaklarının da sürekli canlı tutulması zorunluluğu bulunuyor. Sözgelisi yüzyıllar önce yazılı olan bir metnin tıpkı üretimine ulaşabiliriz. Ancak internette 'az önce' aldığımız bir enformasyon tekrar dönüp baktığımızda buharlaşıp uçabilir. İnternet ortamındaki bu *"hafızasızlık"* sorunu nedeniyle bilginin kalıcılığında, biriktirilmesinde ve değerlendirilmesinde çeşitli güçlükler bulunmaktadır.

İnternet bilgisinin denetimi ile bilginin piyasalaşması arasında da yakın bir ilişki bulunuyor. Ancak sorun salt bununla sınırlı değil; internet aynı zamanda birtakım güçlere bireysel ve toplumsal denetim olanağı sağlamakta. Gizli devlet bilgilerinin yanı sıra, kişisel e-postalar, mesajlar da izlenebilir ve istismar edilebilir bir durumda. Bu durumun, Batı'nın yeryüzündeki üstünlüğünü kendi lehine sürdürmesi gibi bir sonucu yanında, kişi özgürlüğünü kısıtlayıcı, kişisel onuru yok edici bir boyutu da bulunmakta. Konu bireysel özgürlükleri bekleyen cyber riskler çerçevesinde ayrıca ele alınmaya muhtaç.

Sonuç Olarak

“Enformasyon çağı” olarak adlandırılan günümüzde artık hemen her türlü bilgiye kolay ve ucuz yoldan ulaşılması mümkün hale gelmiştir. Bilişim teknolojileri aracılığıyla zaman-mekan sınırı olmadan istenilen bilgiye ulaşılabilir. Ancak bu yeni iletişim olanakları kendi sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Herhangi bir alandaki bilginin siyasi, ekonomik ve de toplumsal açıdan doğuracağı sonuçların önemi göz önünde bulundurulduğunda çağımızda bilginin gücü ve önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Ancak internet bilgisinin yarattığı karmaşa içinde kaybolup gereksiz bilgi yığını arasında boğulmak veya hangi güç çevrelerinin çıkarına olduğu belirsiz bilgileri edinerek yanlış yönlendirilmek günümüz insanının karşı karşıya olduğu büyük bir risktir. İnternet ortamında enformasyon paylaşımının -herkese açık, yapay paylaşım alanları üzerinde gerçekleşmesine rağmen- toplumda tikelleşmeyi, parçalanmayı, marjinalleşmeyi ve bireylerin izolasyonunu artırdığı gerçeği birçok sosyal bilimci tarafından dile getirilmektedir. Bilginin kaynağı ve güvenilirliği problemlerinin yanı sıra, maruz kalınan bilgi kirliliği ve bunun yarattığı kaos, giderek artan bilginin toplumu zenginleştireceği yerde yeni risklere mahkum kıldığı düşüncesini doğurmaktadır. Geçmişte endüstri toplumunun bilgiyi araçsallaştırıp standartlaştırarak yayma “başarı”sının aksine, post-endüstriyel/ enformasyon toplumu olağanüstü bir cehalet ve bilgi anarşisi yaymaktadır. Bu durum, “bilişim (bilgi-iletişim) çağı” iddiasının büyüklüğü ile toplumlar/bireyler/kültürler arasında yaşanan iletişimsizlik arasındaki asimetriyi doğrulayacak niteliktedir. Mevcut dünya egemenlik düzeninin kötücül karakteri birçok insanın malumudur. Küreselleşme, savunulanın aksine kültürler, toplumlar arasındaki mesafeyi daraltmamış, açmıştır. Ütopya arayış ve umutlarını da yok etmeye yönelmiştir. İnternet, ütopyanın yeniden canlandırılması ve özgürleşim yönündeki taleplerin etkin bir biçimde ifade edilmesi için bir araç olarak başvurulmaya ne ölçüde elverişlidir, olumsuz yönleri izale edilebilir mi? Bu problem de ayrı bir yazının konusudur.